

Đuro MARIC

BOSNA I HERCEGOVINA U 1987. I 1988. GODINI
(Ekonomskogeografski pregled)

Usporavanje i stagnacija privrednog razvoja su osnovna obilježja privrede Bosne i Hercegovine tokom ove decenije, što je karakteristika i cijele naše zemlje. Naime, 1987. kao i 1988. godine industrijska proizvodnja u ovoj republici bilježi, čak i pad od po 1%, dok je cijela zemlja u 1987. godini imala porast industrijske proizvodnje od samo 1%, da bi u 1988. godini bio zabilježen pad od 1%. Ovakvo stanje je posljedica sveukupnih privrednih kretanja u cijeloj zemlji čija osnovna karakteristika leži u privrednoj i društvenoj reformi i njenim posljedicama. Naime, radi se o sve snažnijem uklapanju privrede naše zemlje, a time i Bosne i Hercegovine u evropske i svjetske privredne tokove.

Stanovništvo Bosne i Hercegovine u 1987. godini je poraslo za 35000 lica ili 9,2 promila, dok je u zemlji kao cjelini u toku ove dvije godine ostao na istom nivou — 6,2 promila. U 1988. godini prirodni priraštaj je nešto manji i iznosi 9,0 promila, pa se tako nastavlja tendencija pada prirodnog priraštaja u ovoj republici. U 1988. godini apsolutni porast stanovništva je bio 41000 lica. Veći prirodni priraštaj, kao i ranijih godina, od Bosne i Hercegovine u zemlji su imali: Crna Gora (9,9 promila), Makedonija (14,4 promila) i SAP Kosovo (24,0 promila). Pored najvećeg prirodnog priraštaja SAP Kosovo u toku ove dvije godine ima i najveći apsolutni porast stanovništva (45000 lica) u zemlji. Na porast stanovništva Bosne i Hercegovine u 1987. godini otpadalo je 25,5%, dok je 1988. godine taj procenat bio nešto veći, iznosio je 28,8% jugoslovenskog porasta. Udio stanovništva ove republike u Jugoslaviji bio je u toku ove dvije godine na istom nivou — 18,8%. Prema takvom porastu stanovništva Bosna i Hercegovina je u 1987. godini imala 4,400.000, a sredinom 1988. godine 4,441.000

Tabela 1. Stanovništvo Jugoslavije 1987. i 1988. godine

	Broj stanovnika (u 000)		Porast stanovništva (u 000)		Prirodni priraštaj (u promilima)	
	1987.	1988.	1987.	1988.	1987.	1988.
SFRJ	23417	23559	137	142	6,2	6,2
BiH	4400	4441	35	41	9,2	9,0
Crna Gora	626	632	6	6	10,4	9,9
Hrvatska	4673	4679	5	6	1,3	1,5
Makedonija	2065	2089	24	24	11,6	11,4
Slovenija	1937	1943	6	6	3,4	3,9
Srbija - ukupno	9716	9775	57	59	6,0	6,2
Srbija bez pokraj	5817	5831	13	14	2,3	2,6
SAP Kosovo	1848	1893	45	45	24,7	24,0
SAP Vojvodina	2051	2051	-1,0	0	-0,3	0,2

Zaposlenost stanovništva predstavlja dosta pouzdano mjerilo opšteg privrednog razvoja zemlje. Prosječan broj zaposlenih u 1987. u društvenom sektoru privrede Bosne i Hercegovine iznosio je 1,055.000, a 1988. godine 1,061.000 lica. Porast broja zaposlenih u 1987. godini bio je 62000 lica ili 2,5%, a u 1988. svega 6000 ili 0,6%, što je znatno manje nego ranije (1986. porast je bio 4%). Broj zaposlenih u ovom dvogodišnjem periodu iznosio je 15,7% zaposlenih u zemlji, ili za oko 3% manje od udjela stanovništva republike u ukupnom stanovništvu Jugoslavije (18,8%). Dakle, Bosna i Hercegovina ima relativno mali procenat zaposlenih (24%) u poređenju, na primjer, sa Slovenijom koja ima 43,2% zaposlenog stanovništva u odnosu na ukupno stanovništvo. Međutim, ovdje se mora imati u vidu i onih 133902 radnika (1981.) koji se nalaze na privremenom radu u inostranstvu, što čini još oko 3% zaposlenosti.

Od ukupnog broja zaposlenih na privredne djelatnosti u toku ove dvije godine otpada preko 85%. Najveći broj zaposlenih je bio u industriji i rudarstvu — 470000, što predstavlja 44,3% izraženo u relativnim pokazateljima.

Tabela 2. Zapooslenost i zapošljavanje 1987. i 1988. godine

	Broj zaposlenih (u 000)		Zaposlenost u privrednim djel. (u 000)		Zaposlenost u ind. i rudarstvu (u 000)		Broj lica koja traže posao (u 000)	
	1987.	1988.	1987.	1988.	1987.	1988.	1987.	1988.
SFRJ	6703	6715	5559	5556	2706	2715	1081	1132
B i H	1055	1061	897	905	467	470	243	257
Slovenija	838	831	703	694	382	137	15	21

	koje traže posao (u 000) Broj žena		Broj lica koja prvi put traže posao (u 000)		Broj kvalifikovanih koji traže posao (u 000)		Broj nekvalifikovanih koji traže posao (u 000)	
	1987.	1988.	1987.	1988.	1987.	1988.	1987.	1988.
	630	621	775	790	617	657	463	474
	145	148	185	190	155	165	89	92
	7	10	5	6	6	9	9	92

Broj lica koja su tražila zaposlenje 1987. bio je 243000 a 1988. godine taj broj se povećao za 14000 lica, te je iznosio 257000 nezaposlenih lica. Tako je Bosna i Hercegovina u ukupnom broju nezaposlenih u Jugoslaviji učestvovala 1987. godine sa 22,5% a 1988. godine sa 22,7%, tj. za 7% više od učešća u broju zaposlenih (15,7%). Žene čine više od polovine lica koja traže posao (148000). Broj onih koji prvi put traže posao u 1988. godini porastao je na 190000 u odnosu na 1987. godinu kada je taj broj iznosio 185000, ali je to nešto manje u poređenju sa 1986. kada je 191710 lica prvi put tražilo posao. Broj kvalifikovanih koji traže posao je znatno veći (165000 lica) od broja nekvalifikovanih (92000 lica), dok je, na primjer, u Sloveniji taj slučaj obrnut. Prema tome, problem nezaposlenosti, kako u Bosni i Hercegovini tako i u cijeloj zem-

lji, ostaje i dalje kao jedan od najaktuelnijih problema kome se mora posvetiti još veća pažnja.

Društveni proizvod privrednih djelatnosti 1987. godine iznosio je 6420 mrd. dinara (1986. bio je 2944 mrd. dinara), a 1988. godine 17603,2 mrd. dinara. To je porast od gotovo tri puta u odnosu na 1987. godinu a oko šest puta u odnosu na 1986. godinu, što je rezultat vrlo visoke inflacije, a ne stvarnog ekonomskog razvoja i privredne moći ove republike. Udio Bosne i Hercegovine u društvenom proizvodu Jugoslavije u 1987. godini iznosio je 13,1% a 1988. godine još manje, oko 12%, dok je udio stanovništva republike istovremeno bio 18,8% stanovništva države. Prema tome, udio društvenog proizvoda je za 1/3 manji od udjela stanovništva u Jugoslaviji, što jasno govori o stepenu privrednog razvoja Bosne i Hercegovine. Društveni proizvod Bosne i Hercegovine u 1988. godini je skoro dva puta manji od društvenog proizvoda Hrvatske (34974,2 mrd. dinara). Struktura društvenog proizvoda 1988. godine bila je sljedeća: najveći procenat otpada na sekundarni sektor, oko 64,2%, a zatim na tercijarni — 22,7%, dok na primarni otpada svega 10,6% od ukupnog društvenog proizvoda republike (tabela 3).

Proizvodnja električne energije u Bosni i Hercegovini 1987. godine iznosila je 13387mil. kWh, a 1988. godine za oko 1600 mil. kWh više, tj. 15008 mil. kWh. Udio Bosne i Hercegovine u jugoslovenskoj proizvodnji električne energije 1987. godine (80791 mil. kWh) iznosio je 16,6% da bi se to učešće u 1988. godini (državna proizvodnja 83651 mil. kWh) povećalo na gotovo 18%. Termoelektreane su proizvele 11278 mil. kWh a hidroelektreane svega 3730 mil. kWh, ili u procentima 75% prema 25% u korist termoelektreana. U jugoslovenskim okvirima Bosna

Tabela 3. Društveni proizvod (po organizacionom principu) po privrednim sektorima i djelatnostima u Bosni i Hercegovini 1988. godine

Privredni sektor i privredne djelatnosti Društveni proizvod u mrd. dinara	Društveni proizvod			
	u mrd. dinara		%	
	1987.	1988.	1987.	1988.
I PRIMARNI SEKTOR	698,5	1859,6	10,8	10,6
1. Poljoprivreda i ribarstvo	551,9	1447,2	8,6	8,2
2. Šumarstvo	131,4	379,6	2,0	2,2
3. Vodoprivreda	15,2	32,8	0,2	0,2
II SEKUNDARNI SEKTOR				
1. Industrija i rudarstvo	3190,5	9637,0	49,7	54,7
2. Građevinarstvo	461,2	1108,8	7,2	6,3
3. Proizvodno zanatstvo	194,2	550,7	3,0	3,2
III TERCIJARNI SEKTOR	1562,3	4001,9	24,4	22,7
1. Saobraćaj i veze	383,3	871,3	6,0	4,9
2. Trgovina	938,2	2502,5	14,6	14,2
3. Ugostiteljstvo i turizam	149,9	365,8	2,4	2,1
4. Komunalne djelatnosti	90,9	262,3	1,4	1,5
OSTALE PROIZVODNE DJELATNOSTI	313,3	445,2	4,9	2,5
DRUŠTVENI PROIZVOD B i H	6420,1	17603,2	100	100

i Hercegovina po proizvodnji električne energije u 1987. godini kao i u 1988. godini zauzima drugo mjesto, iza Srbije bez pokrajina (32387 mil. kWh). Slična situacija je i u pogledu potrošnje električne energije. Naime, prema sopstvenoj potrošnji od 1,1 mrd. kWh u 1988. godini Bosna i Hercegovina je na drugom mjestu u Jugoslaviji kao i po proizvodnji, takođe iza Srbije bez pokrajina (1,8 mrd. kWh). Ovakva energetska situacija u Bosni i Hercegovini je rezultat izgradnje novih energetske kapaciteta. Imajući u vidu energetske resurse i planove njihovog iskorištavanja, kao i izgradnju nekih hidroelektrana, treba očekivati daljnje poboljšanje. Međutim, istovremeno moramo imati u vidu i izgradnju novih industrijskih postrojenja koja će zahtijevati povećanu potrošnju električne energije.

Proizvodnja uglja 1988. godine u odnosu na 1987. godinu pala je sa 18 mil. tona na 17,8 mil. tona. Bez obzira na pad proizvodnje Bosna i Hercegovina je i u ovom dvogodišnjem periodu zadržala drugo mjesto u Jugoslaviji, iza Srbije bez pokrajina koja je u 1988. godini proizvela 30,9 mil. tona. U ukupnoj proizvodnji uglja u zemlji (72,6 mil. tona) 1988. godine Bosna i Hercegovina je učestvovala sa 24,5%, dok je kod mrkog uglja taj procenat bio znatno veći — 80,5% (proizvedeno je 9,5 mil. tona) državne proizvodnje (11,9 mil. tona). Lignita je proizvedeno 8,2 mil. tona ili 13,6% ukupne jugoslovenske proizvodnje (60,3 mil. tona). Proizvodnja koksa u 1988. godini iznosila je 2,3 mil. tona. Ova bosanskohercegovačka proizvodnja koksa čini 76,9% jugoslovenske proizvodnje (3,2 mil. tona), dok preostalih 23% daje Hrvatska.

Prerada nafte u Bosni i Hercegovini odvija se u dva postrojenja — Rafineriji nafte u Bosanskom Brodu i Tvornici ulja i maziva u Modriči, te je učešće proizvodnje derivata nafte ove republike u Jugoslaviji dosta skromno. U 1987. godini proizvedeno je 364000 tona benzina a 1988. 17% više, tj. 426000 tona. Učešće ove republike u jugoslovenskoj proizvodnji benzina (4,168.000 tona) 1988. godine je 10,2%, što je na nivou iz 1986., a 1987. godine to učešće je nešto manje 9,1%. Proizvodnja dizel goriva u 1988. godini bila je 516000 tona a 1987. 28% manje, dakle 401000 tona, dok je 1986. godine proizvedeno 470000 tona. Slična situacija je i sa proizvodnjom bitumena koja je 1988. godine iznosila 126000 tona a 1987. nešto manje — 104000 tona, što je opet manje nego 1986. godine kada je proizvedeno 160000 tona. Proizvodnja mazivih ulja u ovom dvogodišnjem periodu bilježi blagi porast u odnosu na ranije godine, što ipak, u državnim okvirima ne predstavlja veći značaj. Tako je 1988. godine proizvedeno 51000 tona (svega 7,4% državne proizvodnje) a 1987. godine 43000 tona mazivih ulja.

U oblasti crne metalurgije i rudarstva kao najznačajnijim oblastima privrednog razvoja Bosne i Hercegovine, u ovom dvogodišnjem periodu je izražena stagnacija, pa čak i blagi pad. Proizvodnja sirovog čelika u 1987. godini iznosila je 1,874.000 tona a 1988. 1,892.000 tona, što je u odnosu na 1986. godinu (proizvedeno je 1,919.000 tona) nešto manje. Međutim, ova republika i dalje drži vodeću poziciju u Jugoslaviji sa učešćem od 42,2% državne proizvodnje sirovog čelika. Slična situacija je i sa proizvodnjom rude željeza čija je proizvodnja u ovom dvogodišnjem periodu 5,3 mil. tona, dok je 1986. godine bila za oko pola miliona tona veća i iznosila je 5,7 mil. tona. Sa ovom proizvodnjom, od čega najveći dio otpada na rudnik Ljubiju, ova republika je u 1988. godini učestvovala sa čak 97% u jugoslovenskoj proizvodnji rude željeza (5,5 mil. tona). Preostalih 3% daje Makedonija koja je 1988. godine proizvela 0,2 mil. tona ove rude. Proizvodnja sirovog željeza u 1988. godini je manja za 12000 tona i iznosi 1,799.000 tona prema 1,811.000 tona 1987. godine, dok je 1986. (proizvede-

no 1,890.000 tona) u odnosu na 1988. godinu proizvedeno 5% više sirovog željeza. Prema tome, proizvodnja sirovog željeza bilježi blagi pad, ali Bosna i Hercegovina i dalje ostaje na čelu najvećih proizvođača ovog važnog proizvoda u zemlji (2,916.000 tona) sa 62%. U crnoj metalurgiji Bosne i Hercegovine dominantno mjesto zauzima RMK Zenica. Ovaj kombinat je i u 1987. godini zadržao visoko treće mjesto među najvećim privrednim organizacijama u zemlji po ukupnom prihodu. Sa preko 56000 zaposlenih ostvario je ukupan prihod od preko 1835 mrd. dinara.

U ovom dvogodišnjem periodu zabilježen je blagi pad u oblasti proizvodnje ruda obojenih metala, kao što je bio i slučaj sa proizvodnjom rude željeza. Tako je proizvodnja olovocinčane rude 1987. godine bila 309000 tona a 1988. nešto veća — 392000 tona, što predstavlja 10,2% jugoslovenske proizvodnje (3,847.000 tona). Međutim, ova proizvodnja u poređenju sa proizvodnjom 1986. godine je gotovo duplo manja, jer je te godine proizvedeno 728000 tona. U ovom dvogodišnjem periodu proizvodnja boksita bilježi blagi pad — 1987. proizvedeno je 2,132.000 tona a 1988. godine 1,815.000 tona, ali ova republika i dalje drži prvo mjesto u Jugoslaviji sa oko 60% državne proizvodnje (3,034.000 tona). Smanjena je i proizvodnja glinice, sa 747000 tona 1987. na 687000 tona 1988. godine. Ova proizvodnja čini 64,8% jugoslovenske proizvodnje (1,060.000 tona), te Bosna i Hercegovina zauzima značajno mjesto u Jugoslaviji, kao što je slučaj i sa proizvodnjom boksita. Ako ovom dodamo da ova republika ostvaruje cjelokupnu jugoslovensku proizvodnju mangana, onda je jasno da bosanskohercegovačkom rudarstvu pripada vrlo značajno mjesto u rudarstvu cijele zemlje. Naime, proizvodnja rude mangana u 1988. godini (40000 tona) je manja za hiljadu tona od proizvodnje u 1987. (41000 tona) kolika je bila i 1986. godine. U okviru obojene metalurgije djeluje SOUR Energoinvest koji se sa 54800 zaposlenih i 1512 mrd. dinara ostvarenog prihoda u 1987. godini i dalje nalazi na četvrtom mjestu rang liste najvećih preduzeća u zemlji.

U okviru metaloprerađivačke industrije u ovom dvogodišnjem periodu prisutan je pad većine proizvoda. Proizvodnja odlivaka od željeza je pala sa 102000 tona 1987. na 93000 tona 1988. godine, a proizvodnja željeznih konstrukcija je pala sa 129000 na 111000 tona. Isti slučaj je i sa proizvodnjom štednjaka i peći — 1987. proizvedeno je 53000 komada a 1988. godine 40000 komada. Jedino je proizvodnja radijatora neznatno povećana, sa 9700 tona 1987. na 9800 tona 1988. godine. I mašinogradnja je 1988. godine dala manju proizvodnju u odnosu na 1987. godinu. Tako je 1988. godine proizvedeno samo 36 komada teretnih vagona, sedam puta manje nego 1987., a zatim 28000 automobila, te svega 5000 radio-aparata i 48000 TV-prijemnika.

Tabela 4. Proizvodnja nekih proizvoda metaloprerađivačke industrije i mašinogradnje

	Odlivci od željeza (u 000 t.)		Štednjaci i peći (u 000 kom.)		Željezne konstruk. (u 000 t.)		Radijatori (u 000 t.)	
	1987.	1988.	1987.	1988.	1987.	1988.	1987	1988.
SFRJ	472	433	920	838	450	333	53	56
B i H	102	93	53	40	129	111	9,7	9,8

Teretni vagoni (kom.) (u 000 kom)		Putnički automob. (u 000 kom) (u 000 kom)		Radio- aparati TV-prijem.			
1987.	-1988.	1987.	1988.	1987.	1988.	1987.	1988.
1279	631	312	305	197	130	591	549
255	36	30	28	12	5	40	48

Hemijska industrija Bosne i Hercegovine u ovom dvogodišnjem periodu bilježi znatan porast proizvodnje i vrlo je značajna po nizu proizvoda. U 1988. godini proizvedeno je 214000 tona kalcinirane sode, što je ravno jugoslovenskoj proizvodnji, te kaustične sode čak 325000 tona (74,3% jugoslovenske proizvodnje) i azotne kiseline 119000 tona, što čini 13,8% državne proizvodnje. Proizvodnja deterdžentskih sredstava je povećana sa 55000 tona 1987. na 61000 tona 1988. godine, što predstavlja oko 18% jugoslovenske proizvodnje.

U građevinskoj industriji došlo je do pada proizvodnje cementa sa 801000 tona 1987. na 793000 tona 1988. godine, kao što je slučaj i sa rezanom građom četinara — 1.156.000 m³ prema 1.104.000 m³, ali ova proizvodnja je samo nešto manja od polovine državne proizvodnje (48,2%). Istovremeno je 1988. godine proizvedeno 112000 m³ furnira (gotovo polovina državne proizvodnje), šperploče 25000 m³ što čini oko 40% jugoslovenske proizvodnje, te iverce 164000 m³ (22,2% državne proizvodnje). Bosna i Hercegovina zauzima još uvijek značajno mjesto u proizvodnji kuća i baraka od drveta u zemlji, 14000 m³ što je preko 30% jugoslovenske proizvodnje, koja je nešto manja u poređenju sa 1986. godinom kada je proizvedeno 18000 m³. Prema tome, Bosna i Hercegovina ima visok udio u primarnoj proizvodnji drvne industrije, dok u finalnoj proizvodnji još uvijek zaostaje za pojedinim našim republikama. Tako je ova republika 1988. godine dala 49000 garnitura tipiziranog namještaja, što predstavlja svega 16,8% jugoslovenske proizvodnje.

Tabela 6. Proizvodnja nekih proizvoda građevinske i drvne industrije

	Cement (u 000 t.)		Rez. građa četinara (u 000 m ³)		Furnir (u 000 m ³)		Šperploče (u 000 m ³)	
	1987.	1988.	1987.	1988.	1987.	1988.	1987.	1988.
SFRJ	8963	8840	2381	2290	242	236	63	63
B i H	801	793	1156	1104	118	112	22	25

Iverica (u 000 m ³)		Kuće i barake od drv (u 000 m ³)		Tipizirani namještaj (u 000 gar.)	
1987.	1988.	1987.	1988.	1987.	1988.
718	737	44	46	307	290
156	164	13	14	45	49

Bosna i Hercegovina je u ovom dvogodišnjem periodu u tekstilnoj industriji imala značajnu proizvodnju. Tako je 1988. godine proizvedeno 7989 tona trikotaže, 47 mil. pari čarapa, 43 mil. m² konfekcijske odjeće, te kožne obuće 12,477.000 pari itd. Proizvodnja duvana bilježi pad u ovom periodu, 1988. godine proizvedeno je gotovo duplo manje (6415 tona) u odnosu na 1987. kada je proizvedeno 12168 tona duvana. Slično je bilo i sa proizvodnjom cigareta koja je pala sa 7759 tona u 1987. na 7201 tonu u 1988. godini.

Ukupan broj turista 1988. godine je nešto opao u odnosu na 1987. godinu — 1,906.000 prema 1,978.000, dok je broj stranih turista nešto porastao. Naime, 1987. godine bilo je 389000 a 1988. godine 429000 stranih turista.

U proteklom dvogodišnjem periodu, zbog ekonomskih poteškoća u kojima se nalazi cijela naša zemlja, a time i Bosna i Hercegovina nije bilo znatnijih investicionih ulaganja u nove i veće privredne objekte. Stoga su raspoloživa finansijska sredstva bila koncentrisana, uglavnom na dovršavanje dva velika objekta — HE »Višegrad« i željezničke pruge Tuzla — Zvornik.

LITERATURA

1. Manić, Đuro: Bosna i Hercegovina u 1985. i 1986. godini, Geografski pregled, Broj 30, Sarajevo 1987.
2. Statistički godišnjak Jugoslavije 1988., Beograd 1988.
3. Statistički godišnjak Jugoslavije 1989., Beograd 1989.

R E Z I M E

BOSNA I HERCEGOVINA U 1987. i 1988. GODINI (Ekonomskogeografski pregled)

Đuro MARIĆ

Osnovne karakteristike privrednog razvoja Bosne i Hercegovine u ovom dvogodišnjem periodu jesu usporenost i stagnacija tog razvoja. Glavne poteškoće i problemi koji prate privredni razvoj ove republike su problem nezaposlenosti (257000 nezaposlenih) i problem inflacije, što je posljedica cjelokupnih privrednih kretanja u Jugoslaviji.

Industrijska proizvodnja u toku ove dvije godine u Bosni i Hercegovini je zabilježila pad od po 1%, dok je cijela zemlja u 1987. godini imala porast industrijske proizvodnje od 1%, ali u 1988. godini bilježi pad od 1%.